

לולב הגזול ב

א. בדף הקודם התחלנו לגעת מעט במחלוקת שבין שמואל לרבי יוחנן בפסולו של לולב הגזול. רבי יוחנן הבין שהלולב פסול כל שבעה מדין מה"ב, בעוד ששמואל חלק וסבר שהלולב פסול רק ביום הראשון. לדעתו הפסול נובע מהדרישה לבעלות על הלולב, 'לכם', דרישה שקיימת ביום הראשון בלבד. נשוב על הדברים (סוכה ל):

בשלמא יום טוב ראשון - דכתיב לכם - משלכם, אלא ביום טוב שני אמאי לא? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה... אתמר נמי, אמר רבי אמי: יבש פסול מפני שאין הדר, גזול פסול משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה. ופליגא דרבי יצחק. דאמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל: לא שנו אלא ביום טוב ראשון, אבל ביום טוב שני, מתוך שיוצא בשאול - יוצא נמי בגזול.

מה סובר שמואל? מדוע הוא חולק על פרשנותו של רבי יוחנן? האם הוא חולק לחלוטין על דין מה"ב ולכן הוא ממאן בפירושו של ר"י? כך עולה מדברי בעל המאור שלמדנו בדף הקודם. הוא הוכיח הרי שהלכה כשמואל מכל אותן סוגיות שנראה שמתעלמות מהלכת מה"ב, ומכאן שלדעתו שמואל חולק לגמרי על הלכת מה"ב. **התוספות**, לעומת זאת, כתבו (סוכה ל):

מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול - הכא דווקא שהוא מדרבנן לא חייש אמצוה הבאה בעבירה.

מתי גם שמואל מודה להלכת מה"ב? מהי אפוא המחלוקת בינו ובין רבי יוחנן?

שמואל מודה בקיומו של דין מה"ב במצוות דאורייתא. המחלוקת בינו ובין רבי יוחנן היא בשאלת קיומו במצוות דרבנן. שמואל סבור שדין זה קיים במצוות דאורייתא בלבד, ולכן הוא מכשיר את הלולב בשאר הימים שבהם חיובו מדרבנן בלבד.

ב. נמשיך לדברי הרמב"ם הפוסק כשמואל (סוכה ולולב ת, א, ט):

ארבעת מינין האלו שהן לולב והדס וערבה ואתרוג שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב אפילו לאחר יאוש... הרי זה פסול... כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שבארנו או מפני גזל וגניבה ביום טוב ראשון בלבד אבל ביום טוב שני עם שאר הימים הכל כשר.

מהי משמעותה של פסיקה זו? מה ניתן ללמוד מכך על עמדת הרמב"ם בדין מה"ב? האם ניתן ללמוד מכך שהרמב"ם אינו מקבל להלכה את דין מה"ב? מדברי **המגיד משנה** עולה שהמחלוקת בכשרות הלולב הגזול בשאר הימים היא גם במקדש¹ (שם ת, ט):

ויש מוסיפין לפסול עוד בשני גזול ויבש וכן כתוב בהשגות א"א אין הכל מודים כו'. ומצאתי בדברי הגאונים כדברי רבינו שהן מכשירין את כולן בשני... ומחלוקת הוא בגמרא בריש הפרק (דף ל') ביום טוב ב' במקדש אף על פי שהוא מן התורה ויש פוסקים כדברי רבינו והגאונים ז"ל וכן ראיתי בעטור שהוא מכשיר אף הגזול בשני.

1. במקדש חייבים בלולב כל שבעה מדאורייתא.

 מה תוכל ללמוד מכך על משמעות הפסיקה כשמואל?

עולה מכך שהרמב"ם אינו מקבל להלכה את דין מה"ב אפילו במצוות דאורייתא. אם הרמב"ם מכשיר את הלולב הגזול בשאר הימים גם במקדש, למרות ששם החיוב בכל שבעה הוא מדאורייתא, הרי שהוא סבור שדין מה"ב לא נאמר להלכה גם במצוות דאורייתא!

הליכה בדרך זו ברמב"ם קשה לכאורה, ונלך לשלושה מקומות המקשים עליה. הראשון הוא פירוש הרמב"ם למשנה בסוכה (ג, א):

מצוה הבאה בעברה אינה מצוה, ולפיכך לולב הגזול ושל אשרה ושל עיר הנדחת פסול.

ומכאן שהרמב"ם מקבל את הלכת מה"ב. נמשיך לדברי הרמב"ם בהלכות איסורי המזבח (ה, ט):

אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש קודם לעומר ולא מן המדומע ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה.

ואל דבריו בהלכות שופר (א, ג):

שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אף על פי שלא נגע בו ולא הגביהו השומע ואין בקול דין גזל.

אילו היה בקול דין גזל השומע לא היה יוצא ידי חובה, וזאת בפשטות בשל דין מה"ב, ומכאן שוב שהרמב"ם פוסק להלכה את דין מה"ב.

נסה להתמודד עם השאלה: אם הרמב"ם פוסק עקרונית את הלכת מה"ב, מדוע הוא מכשיר את הלולב הגזול בשאר הימים? חשוב על האפשרות שלדעת הרמב"ם דין מה"ב נאמר בקרבנות בלבד ונסה להתמודד עם ההלכה בשופר.

ג. מדוע אפוא הרמב"ם מכשיר את הלולב הגזול בשאר הימים אם הוא אכן פוסק להלכה את דין מה"ב? נלמד את דברי המגן אברהם. השו"ע פסק כדברי הרמב"ם (אור"ח תרמט, ה):

כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שביארנו, או מפני גזל וגניבה, ביום טוב הראשון בלבד; אבל בשאר ימים, הכל כשר.

כתב על כך המג"א (שם ס"ק טו):

זה דברי הרמב"ם דפסק כשמואל דבי"ט שני כיון דהוי דרבנן מותר הגזול אף על גב דהוי מצוה ה"ב.

מהי תשובתו של המגן אברהם לשאלתנו? מה ההבדל בין המג"א למגיד משנה? באיזה מקרה ההבדל יבוא לידי ביטוי?

לדבריו, הרמב"ם הלך בדרכם של התוספות בהבנת שמואל: הוא מודה בקיומה של הלכת מה"ב אך סבור שהיא נאמרה במצוות דאורייתא בלבד ולא במצוות דרבנן. המסקנה העולה מכך היא שהרמב"ם אכן יפסול לולב גזול במקדש גם בשאר הימים, שכן שם מצוות הלולב מדאורייתא בכל שבעה. הוא מכשיר את הלולב בשאר הימים רק במדינה, שבה המצוה בשאר הימים מדרבנן.

ד. בדף הקודם נפגשנו עם הראשונים שחידשו שדין מה"ב לא נאמר לאחר שהגזלן קנה את החפץ הגזול באחד מקנייני הגזילה. כך למשל כתב הר"ן (סוכה דף יג: בדפי הרי"ף):

ומיהו כי אמרינן לולב הגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה הני מילי בשלא קנהו עדיין אי נמי שקנהו אלא שהמצוה מסייעתו בקנין דמשום הכי אמרינן גבי קרבן דגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה דסבירא ליה לרבי יוחנן דיאוש בכדי לא קני... ונמצא שלא קנה גבוה אלא בשנוי רשות ההקדש... וכיון דמצות הקרבן דהיינו הקדש סייעיה בקנייה אמרי' דאית ביה משום מצוה הבאה בעבירה. אבל כל שנקנה בתחלה בלא סיוע המצוה שוב אין בו משום מצוה הבאה בעבירה.

רבותינו הראשונים הקשו על כך מסוגיה נוספת בב"ק שדנה בגדרי מה"ב. אביי למד מדברי ראב"י שלדעתו שינוי אינו קונה² (ב"ק צג:):

אמר אביי: ר' שמעון בן יהודה ובית שמאי ור' אליעזר בן יעקב ור"ש בן אלעזר ורבי ישמעאל, כולהו סבירא להו: שינוי במקומו עומד... רבי אליעזר בן יעקב מאי היא? דתניא, ר' אליעזר בן יעקב אומר: הרי שגזל סאה של חטין, טחנה, לשה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר: בוצע ברך נאץ ה'.

ר' אליעזר בן יעקב פוסל את החלה שהופרשה מחיטים גזולות, למרות שהם השתנו³, מפני שלדעתו שינוי אינו קונה. רבא דחה את דברי אביי (שם):

אמר רבא: ממאי?... ועד כאן לא קאמר ר' אליעזר בן יעקב התם - אלא לענין ברכה, משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה.

אי אפשר להסיק מדבריו ששינוי אינו קונה - יתכן ששינוי קונה ובכל זאת הוא פוסק ש'אין זה מברך אלא מנאץ' בשל דין מה"ב. ומכאן שדין מה"ב נאמר גם לאחר שהגזלן קנה את הגזילה בשינוי! נלמד את תשובת התוספות (סוכה ל:):

והא דאמר בריש הגזול קמא הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והרים ממנה חלה כיצד יברך אין זה מברך אלא מנאץ ואף על גב דקנה קודם לכן דשנוי קונה לענין ברכה ראוי להחמיר יותר וחשיב מצוה הבאה בעבירה אף על גב דכבר קנה אין להזכיר שם שמים עליו.

מהי תשובת התוספות?

ראב"י לא פסל את הפרשת החלה מדין מה"ב. הוא רק הורה שאין לברך עליה: חפץ גזול אמנם אינו פסול לאחר קנייני גזלה אבל בכל זאת אין לברך עליו ברכת המצוות.

כך פוסק השולחן ערוך (אור"ח תרמט, א):

כל ארבעה המינים פסולים בגזול ובגנוב, בין לפני יאוש בין לאחר יאוש; אבל גזול וקנאו בלא סיוע המצוה, כגון גזל לולב ושיפהו, כשר, דקנייה בשינוי מעשה ומיהו לא יברך עליו.

ה. הביא את דברי הארחות חיים המחלק בין הגזלן עצמו לאחרים (ב"י אור"ח תרמט):

2. כלומר, שגם לאחר שינוי החפץ לא נקנה לגזלן ועליו להשיב אותו. אם השינוי היה קונה, החפץ היה של הגזלן והיה עליו להשיב דמים בלבד.

3. שאין לך שינוי גדול מטחינה לישה ואפייה.

כתוב בארחות חיים (הל' לולב סי' ט) לולב הגזול והגנוב יש פוסלים אותו כל שבעה (ולא ביום הראשון בלבד) מיהו דוקא לגנב ולגזלן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר הימים (מלבד ביום הראשון, אז הוא פסול גם לאחרים).

חשוב: מהי סברתו של הארחות חיים?

ביום הראשון הוא פסול גם לאחרים משום שהוא אינו שלהם וביום הראשון על הלולב להיות שייך לאדם, לכם משלכם'. בשאר הימים הוא פסול לגזלן בשל דין מה"ב. דין זה נאמר לדעת הארחות חיים בגזלן בלבד, ולכן הוא מכשיר אותו בשאר הימים לאחרים.

הגר"א מסביר את חילוקו של הארחות חיים (שם):

וסבירא ליה לאורחות חיים דהוא הדין קודם ייאוש ליכא משום מה"ב⁴ (לאחרים) דאמרו בירושלמי שנעשה סניגורו קטיגורו כנ"ל מה שאין כן שהוא לא גזלו.

מהי סברתו של הארחות חיים לפי הגר"א?

הלולב פסול משום שהמצוה אמורה להיות סניגורו של האדם וסניגורו נהיה קטיגורו. החפץ הגזול מקטרג לדעתו על הגזלן בלבד, ולכן דין מה"ב נאמר בגזלן בלבד.

1. מדברי הרמב"ן עולה שהוא חולק על הארחות חיים. לאחר שהרמב"ן הגביל את היקף דין מה"ב וכתב שהוא לא נאמר לאחר שהגזלה נקנתה באחד מקנייני הגזלה, הוא הסיק מכך (מלחמת ה' דף יד: בדפי הרי"ף):

הלכך לולב הלקוח מן הגזלן לאחר יאוש (כך שהלוקח קנה אותו מדין יאוש ושינו רשות) לוקח יוצא בו ידי מצוה.

הוכח מדברי המלחמות שהוא חלק על הארחות חיים.

הלוקח יוצא ידי חובה לדבריו רק לאחר יאוש. אז דין מה"ב לא נאמר משום שהלוקח קנה את הלולב ביאוש ושינוי רשות, אחד מקנייני הגזלה⁵. עולה מדבריו שאם היה לוקח את הלולב לפני יאוש, הלולב היה פסול מדין מה"ב. ומכאן שלדעת הרמב"ן אין חילוק בין הגזלן לאחרים, ודין מה"ב נאמר גם באחרים.

חשוב: מהי סברת הרמב"ן? מדוע הוא ממאן לקבל את סברת הארחות חיים שהחפץ הגזול מקטרג על הגזלן בלבד? נסה להסביר את דבריו בשתי דרכים אפשריות.

4. ובשאר הימים אין צורך בבעלות, ולכן הלולב הגזול כשר לאחרים בשאר הימים גם קודם יאוש.

5. הקרבן פסול למרות שההקדש קונה ביאוש ושינוי רשות

שאלות להתבוננות וסיכום:

1. המשנה פוסלת את הלולב הגזול. שמואל, בניגוד לרבי יוחנן, סבור שהוא פסול ביום הראשון בלבד ולא בשאר הימים. מדוע? מהו יסוד המחלוקת בינו לרבי יוחנן? הצג את מחלוקת הראשונים בין בעל המאור לתוספות.
2. למד את שלושת פסקי הרמב"ם הבאים:

כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שבארנו או מפני גזל וגניבה ביום טוב ראשון בלבד אבל ביום טוב שני עם שאר הימים הכל כשר.

שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אף על פי שלא נגע בו ולא הגביהו השומע ואין בקול דין גזל.

אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש קודם לעומר ולא מן המדומע ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה.

מהו הקושי בדברי הרמב"ם? הצג את המחלוקת בין הרב המגיד למג"א בהיקף דברי המג"א.
3. בעל הארחות חיים מחלק בין הגזלן עצמו לשאר האנשים:

כתוב בארחות חיים (הל' לולב סי' ט) לולב הגזול והגנוב יש פוסלים אותו כל שבעה מיהו דוקא לגנב ולגזלן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר הימים.

מהי סברתו של הארחות חיים לפי הגר"א? מהי סברת הרמב"ן החולק?